

Instytut Pamięci Narodowej

<https://ipn.gov.pl/pl/aktualnosci/146684,Podsumowanie-akcji-Powstancy-to-wiara-nadzieja-i-cud-Ocalmy-groby-po-wstancow-sla.html>
19.04.2024, 18:21

Podsumowanie akcji „Powstańcy to wiara, nadzieja i cud”. Ocalmy groby powstańców śląskich od zapomnienia! (2019-2021)

Akcja prowadzona przez Oddziałowe Biuro Upamiętniania Walk i Męczeństwa IPN w Katowicach w ramach obchodów 100-lecia powstań śląskich.

Akcja ewidencjonowania zapomnianych lub nieoznaczonych grobów powstańców śląskich **„Powstańcy to wiara, nadzieja i cud” - ocalmy groby Powstańców Śląskich od zapomnienia!** prowadzona przez Instytut Pamięci Narodowej zachęca do zgłaszania grobów, w których spoczywają uczestnicy I, II i III powstania śląskiego. Otrzymane wnioski trafiają do weryfikacji w oparciu o materiały źródłowe i opracowania. Po pozytywnym zaopiniowaniu rozpoczyna się procedura uznania mogiły za grób weterana walk o wolność i niepodległość Polski. Na zakończenie groby będą docelowo oznaczone znakiem pamięci „Tobie Polsko”.

U genezy akcji znalazły się badania Oddziałowego Biura Upamiętniania Walk i Męczeństwa w Katowicach. W ich wyniku stwierdzono, że samorzady zewidencjonowały i objęły opieką 147 indywidualnych i zbiorowych miejsc pochówku. Liczba ta jest jednak niewspółmierna w stosunku do ponad 50 tys. uczestników powstań. Mając na uwadze, że zapewne większość z nich spoczywa w grobach rodzinnych, na których próżno szukać informacji dodatkowych, Instytut postanowił zwrócić się do mieszkańców województwa śląskiego i województw ościennych z prośbą o wzięcie udziału w

„Powstańcy to wiara, nadzieja i cud”. Ocalmy groby powstańców śląskich od zapomnienia!

akcji. Poza nagłośnieniem akcji w mediach poprzez informacje prasowe, wywiady i spoty promocyjne dzięki życzliwości archidiecezji katowickiej oraz diecezji sosnowieckiej, gliwickiej i opolskiej apel IPN odczytywano w kościołach. Nawiązano również współpracę partnerską z Tramwajami Śląskimi S.A., dzięki czemu w pojazdach taboru tejże spółki emitowany jest promujący akcję klip tematyczny. Drugim partnerem stała się Chorągiew Śląska Związku Harcerstwa Polskiego, która poprzez hufce, szczepy i drużyny stara się propagować materiały promocyjne naszej akcji.

Do OBUWiM Katowice wpłynęło ok. 140 wniosków zawierających zgłoszenia zarówno pojedynczych grobów, jak również listy i wykazy, które znajdują się w posiadaniu różnych stowarzyszeń i organizacji społecznych. Po weryfikacji wyżej wymienionych nadano bieg 127 sprawom. Dotyczą one mogił z: Bielska-Białej (3), Blachowni (1), Buką (1), Bytomia (2), Chełmu Śląskiego (1), Chorzowa (14), Czeladzi (11), Czernicy (1), Czerwionki-Leszczyn (2), Dąbrowy Górniczej (1), Gliwic (2), Głuchołazów (1), Góry (1), Katowic (16), Knurów (1), Markłowic (1), Miedźnej (1), Mikołowa (4), Mysłowic (5), Nysy (1), Opola (1), Ornontowic (2), Ostrzeszowa (1), Paryża (1), Piekar Śląskich (2), Pilchowic (1), Piły (1), Poznania (1), Pszczyny (4), Rudy Śląskiej (11), Rybnika (2), Rydułtów (2), Siemianowic Śląskich (5), Siemoni (1), Sosnowca (2), Suszcy (1), Świętochłowic (2), Tarnowskich Gór (2), Tychów (4), Warszawy (3), Wodzisławia Śląskiego (1), Wyr (1), Zabrze (2), Żarek (1), Żor (1). Groby te znajdują się w różnym stanie technicznym, od bardzo dobrego do bezimiennych, zniszczonych płyt nagrobnych. Obiekty te po przeprowadzeniu

Znak pamięci "Tobie Polsko".

procedury w myśl ustawy z dnia 22 listopada 2018 r. o grobach weteranów walk o wolność i niepodległość Polski po uzyskaniu wnioskowanego statusu mogą zostać wyremontowane z funduszy celowych przez IPN z urzędu bądź na wniosek wnioskodawcy może zostać przyznane świadczenie pieniężne na remont.

W symbolicznym dniu 5 lipca 2021 r., w którym mija 100 lat od zakończenia III powstania śląskiego, rozpoczynamy akcję oznaczania grobów powstańców śląskich znakiem pamięci „Tobie Polsko”. Ma on formę proporczyka o rozmiarach ok 20 x 8 cm wykonanego z porcelany nagrobnej. Umieszczono na nim inwokację „Tobie Polsko”, pod którą znajduje się wizerunek orła otoczonego datami powstań, a poniżej napisy „Grób Powstańca Śląskiego” i „Instytut Pamięci Narodowej”. Proporzec jest wzorowany na sztandarze powstańczym „Tobie Polsko”, który wykonano na początku 1920 r. w pracowni przy redakcji „Katolika” w Bytomiu i który obecnie znajduje się w zbiorach Muzeum Czynu Powstańczego w Górze Św. Anny. Muzeum posiada także fotografię z uroczystości upamiętniającej uchwalenie Konstytucji 3 Maja, która przedstawia pochód mieszkańców wsi Osiek (pow. strzelecki, woj. opolskie) z tymże sztandarem niesionym przez A. Szulca do Rozmierzy. Uroczystości te obchodzono na całym Górnym Śląsku w niedzielę 2 maja 1920 r. i były to pierwsze legalne obchody tej rocznicy na tym terenie. Dzięki postanowieniom artykułu 88 Traktatu Wersalskiego o przeprowadzeniu plebiscytu, dla zapewnienia jego bezstronności, w lutym 1920 r. obszar plebiscytowy wyłączono z państwa niemieckiego i poddano kontroli wojsk alianckich, a pełnię władzy przejęła na nim Międzysojusznicza Komisja Rządząca i Plebiscytowa Górnego Śląska z gen. Henri Le Rondem na czele. Umożliwiło to Polakom legalne demonstrowanie swoich dążeń i używanie symboli narodowych.

Wybrany na inaugurację akcji śp. Józef Albert Hetmański to jeden z nieznanych szerzej bohaterów, którego warto przypomnieć. Urodził się 26 lutego 1897 r w Brzezince. Brał udział w I wojnie światowej. W 1919 r. został członkiem Polskiej Organizacji Wojskowej Górnego Śląska. Podczas I powstania śląskiego pełnił funkcję dowódcy kompanii, która walczyła z oddziałami Grenzschtzu pod Słupną, Brzęczkowicami, Dzieńkowicami i Brzezinką. Zaangażowany w akcję plebiscytową pracował w wywiadzie Głównego Komisariatu Plebiscytowego w Bytomiu. Pełnił również funkcję dowódcy ochrony w bytomskim Hotelu Lomnitz. Od połowy maja 1921 r. był dowódcą 9. kompanii 3. batalionu Pułku Straży Granicznej na Górnym Śląsku. Po powrocie części Górnego Śląska do Macierzy wstąpił do Związku Powstańców Śląskich. 24 sierpnia 1939 r. został powołany z rezerwy do Wojska Polskiego z przydziałem do 5. batalionu (odcinek granicy Olza-Lubomia) jako dowódca 2. kompanii. 19 września 1939 r. został ewakuowany do Rumunii, gdzie był internowany w obozach w Topolog, Babadag, Tulcea, Targu-Jiu, Comisani. Później trafił do niemieckiej niewoli i przebywał w obozach jenieckich w Kaisersteinbruch, Iserlohn oraz Krefeld-Fichtenhain. W Stalagu VIA (Iserlohn) działał w konspiracyjnej organizacji obozowej.

Po odzyskaniu wolności służył w kompanii wartowniczej przy armii USA w Troyes (Francja). Po wojnie zastąpił jako aktywny działacz społeczny. Za zaangażowanie w walkę o niepodległość Polski został odznaczony: Krzyżem Plebiscytowym, Krzyżem Walecznych na Śląskiej Wstędze I Klasy, Medalem Niepodległości, Gwiazdą Górnośląską, Srebrnym Krzyżem Zasługi, Śląskim Krzyżem Zasługi, Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski oraz Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski. Zmarł 27 grudnia 1981 r. w Jastrzębiu-Zdroju.

W dniu zakończenia III powstania śląskiego warto także przypomnieć inne przedsięwzięcia Oddziałowego Biura Upamiętniania Walk i Męczeństwa w Katowicach związane z powstaniami śląskimi:

- 1. W 2018 r. miał miejsce remont grobów powstańców śląskich: Wincentego Machajskiego, Pawła Sojki, Alojzego Watoły, Marcina Watoły oraz Franciszka Wieczorka, które znajdują się na cmentarzu parafialnym w Chorzowie Starym. Po jego zakończeniu, 25 października 2018 r., w setną rocznicę słynnego przemówienia Wojciecha Korfanteo w Reichstagu, w którym domagał się powrotu Śląska do Polski, odbyła się uroczystość upamiętniająca w/w wraz z poświęceniem nowych grobów. Uroczystości towarzyszyła akcja edukacyjna w Chorzowskim Centrum Kultury.
- 2. W grudniu 2018 r. zakończył się remont grobów powstańców śląskich: Benedykta Pawłowskiego oraz Józefa Strączka, które znajdują się na cmentarzu parafialnym w Mysłowicach przy ul. Mikołowskiej. 12 czerwca 2019 r., w święto patronalne II L.O. im. Powstańców Śląskich w Mysłowicach odbyły się uroczystości upamiętniające połączone z poświęceniem nagrobków.
- 3. W grudniu 2018 r. zakończył się remont grobu 12 powstańców śląskich rozstrzelanych przez Niemców we wrześniu 1939 r. w Piaskowniku, który znajduje się na cmentarzu katolickim w Cieszynie-Krasnej. Uroczystości upamiętniające odbyły się 3 października 2019 r.
- 4. W lipcu 2019 r. zakończył się remont grobu Emila Walesy, powstańca śląskiego spoczywającego na cmentarzu parafialnym w Chorzowie Starym. Lokalizacja grobu jeszcze w 2018 r. była nieznana. Po uroczystościach, które odbyły się na miejscowym cmentarzu, do IPN zgłosił się wnuk Emila Walesy, który wskazał miejsce pochówku dziadka. Po przeprowadzeniu stosownych procedur grób został wyremontowany. 25 października 2019 r. odbyła się uroczystość upamiętniająca Emila Walesę, która została przygotowana we współpracy z Urzędem Miasta Chorzów i Muzeum Powstań Śląskich.
- 5. 16 sierpnia 2019 r. odbyło się uroczyste odsłonięcie tablicy upamiętniającej miejsce wybuchu I powstania śląskiego w Piotrowicach koło Karwiny na terenie dzisiejszej Republiki Czeskiej. Jest to pierwsze tematyczne upamiętnienie Powstań Śląskich ufundowane przez IPN poza granicami kraju.
- 6. 17 sierpnia 2019 r. odbyło się uroczyste odsłonięcie wyremontowanego

Pomnika Powstań Śląskich, który znajduje się w Godowie przy ul. Dworcowej. W ramach remontu dokonano odnowienia obiektu i ufundowano nową tablicę pamiątkową.

- 7. W latach 2019-2020 przeprowadzono remont 8 grobów powstańców śląskich, którzy zostali pochowani na cmentarzach parafialnych administrowanych przez parafię Św. Wawrzyńca w Rudzie Śląskiej. Są to groby Józefa Szczotki, Maksymiliana Tomasa, Edwarda Hermana, Franciszka Szmajducha, Alojzego Bauma, Alfonsa Szymiczka, Augustyna Pietrońca oraz Pawła Myszora. Uroczystość poświęcenia ich grobów odbyła się 6 czerwca 2021 r.
- 8. We wrześniu 2019 r. przeprowadzono remont upamiętnienia miejsca egzekucji 5 powstańców śląskich, którzy zostali rozstrzelani przez Niemców 25 sierpnia 1919 r. w Miasteczku Śląskim. Uroczystość odsłonięcia została zorganizowana we współpracy z Urzędem Miasta w Miasteczku Śląskim 1 października 2019 r.
- 9. W listopadzie 2019 r. zakończył się remont zbiorowego grobu wojennego powstańców śląskich w Wodzisławiu Śląskim-Jedłowniku. W jego ramach dokonano wymiany 10 sztuk wizerunku orła z czasów PRL na orła powstańczego wzorowanego na odznaczeniu Gwiazda Górnośląska. W tym samym miesiącu odbyła się uroczystość upamiętniająca.
- 10. W sierpniu 2020 r. przeprowadzono remont 4 grobów wojennych znajdujących się na cmentarzu parafialnym w Chełmie Śląskim. Spoczywają w nich: Jan Buzdygon, Franciszek Mańkut, Maria Pientok, Jan Turek, którzy zostali zabici przez Niemców podczas I powstania śląskiego.
- 11. W sierpniu 2020 r. przeprowadzono remont grobu wojennego Teodora Wilka, powstańca śląskiego, który zginął w III powstaniu śląskim. 3 września 2020 r. odbyła się uroczystość poświęcenia grobu.
- 12. W grudniu 2020 r. na cmentarzu parafialnym w Rędzinach przeprowadzono remont grobu wojennego kpt. Stanisława Wiznera ps. „Huragan”, żołnierza Legionów, weterana wojny polsko-bolszewickiej, uczestnika III powstania śląskiego, dowódcy Oddziału „Odwet” Organizacji Orła Białego i członka Komendy Okręgu Częstochowskiego Polskiego Związku Wolności, zabitego przez Niemców w walce w 1942 r.
- 13. W grudniu 2020 r. odsłonięto w Szkole Policji w Katowicach ufundowaną przez IPN tablicę upamiętniającą podinspektora Augustyna Bańczyka, zastępcę komendanta głównego Policji Województwa Śląskiego, weterana wojny polsko-bolszewickiej i uczestnika III powstania śląskiego, zamordowanego przez Niemców w 1944 r.
- 14. 24 maja 2021 r. na cmentarzu ewangelickim w Zabrze odsłonięto ufundowaną przez IPN tablicę upamiętniającą Emila Hadrosska poległego w III powstaniu śląskim.
- 15. 19 czerwca 2021 r. w I Liceum Ogólnokształcącym w Mysłowicach odsłonięto

ufundowaną przez IPN tablicę upamiętniającą siedzibę Głównego Szpitala Wojsk Powstańczych, który funkcjonował w Mysłowicach w czasie III powstania śląskiego.

Na rok 2021 r. planowany jest jeszcze remont grobu weterana Józefa Grzegorzka, organizatora Polskiej Organizacji Wojskowej Górnego Śląska, który znajduje się w Katowicach oraz oznaczenie ok. 30 grobów znakiem pamięci „Tobie Polsko”, jak również współorganizacja uroczystości poświęcenia wyremontowanych przez IPN grobów ofiar I powstania śląskiego w Chełmie Śląskim.

Jan Kwaśniewicz,

naczelnik

Oddziałowego Biura Upamiętniania

Walk i Męczeństwa IPN w Katowicach